

תתן אמת ליעקב – לפרשת ויצא

כל אחד משלושת האבות הגיע לשלמות, בעבודה מיוחדת על אחת משלוש המידות היסודיות, אברהם במידת החסד, יצחק בגבורה ויעקב – אמת, כפי שאומר הנביא מיכה שמידתו של יעקב אבינו היא האמת, "תתן אמת ליעקב, חסד לאברהם" (מיכה ז, כ).

והנה דוקא על יעקב, שנכתר בכתר האמת, נגזר לחיות בצל לבן הארמי, ראש הרמאים, כדרשת חז"ל על הפסוק בתחילת פרשתנו "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" (כט, יב) כדברי רש"י: "ומדרשו, אם לרמאות הוא בא, גם אני אחיו ברמאות, ואם אדם כשר הוא, גם אני בן רבקה אחותו הכשרה". גם בפרשה הקודמת קראנו על התמודדותו עם עשו אחיו, באתגרים רבים הכרוכים במידת האמת, בקניית הבכורה, כמו גם בברכות יצחק אביו.

וצריכים אנו להבין מדוע דוקא מי שהזדמנו כל כך הרבה התמודדויות בענין זה, הוא נקרא 'איש האמת'.

איש האמת מול עשו

בתורה לא מצינו שיעקב הוגדר כ'איש אמת', אלא רק 'תם', ועל כך קראנו בתחילת הפרשה הקודמת "ויעקב איש תם ישב אהלים" (כה, כז). עפ"י ביאור אונקלוס שכתב: "גבר שלים", בצירוף פירושו של רש"י: "אינו בקי בכל אלה, אלא כלבו כן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תם", מבינים אנו שיעקב הקפיד בכל מאודו לשמור על שלמות ואמת, לעומת עשו אחיו, שהיה איש שקר.

ניסיונותיו של יעקב היו בהתעסקות עם רמאות ושקרים במצבים שונים, והוסיפו לו עליה בשלמותו במידת האמת. כבר בשחר ילדותו, קנה יעקב את הבכורה מעשו אחיו, וכביאור הספורנו על המילים 'ויבז עשו את הבכורה' (כה, לד) "התבאר שלא נתאנה המוכר כי לא היה הממכר שוה אצלו כל כך". ולמרות זאת, לאחר שנים, בא עשו בטענות ואמר "ויעקבני זה פעמים את בכתתי לקח" (כז, לו). וכן מצינו בניסיון נוסף מול עשו אחיו, שעליו אמר יצחק לעשו: "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך" (כז, לה), ומתרגם אונקלוס: 'על אֶחָוֶד בְּחִכְמָתָא'.

אני אחיו ברמאות, מול לבן

לאחר שעבד יעקב שבע שנים כדי לשאת את רחל לאשה, רימה אותו לבן ונתן לו את לאה. יעקב הסכים לעבוד שבע שנים נוספות, וכפי שהעידה התורה "ויעבד עמו עוד שבע שנים אחרות" (כט, ל), וכביאור רש"י: "הקישן לראשונות, מה ראשונות באמונה אף האחרונות באמונה, ואף על פי שברמאות בא עליו". ליעקב היו סיבות טובות לשנות את יחסו ללבן, כמו גם את נאמנותו בעבודה. אך יעקב דבק בשיטתו, וכפי שביאר רבי חיים פרידלנדר בספרו 'שפתי חיים', עצם שהותו של יעקב בבית לבן בחברת רמאים במשך עשרים ושתים שנים לא השפיעו עליו, הוא עמד בניסיונות בשלימות, וגם כשהחליף לו לבן את משכורתו "עשרת מונים", התנהג עמו יעקב בשלמות

על יושר יעקב, שלא לשנות מהאמת, ואפילו כחוט השערה, למדנו מתוכחתו ללבן על שחשד בו, שאמר לו: "כי משפת את כל פלי מה מצאת מכל פלי בידך" (לא, לז), ועל כך אמרו חז"ל: "יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל" (עבודה זרה ג ע"א), וכפי שביאר רש"י שם: "אפילו סכין, אפילו מחט. והחתן הדר בבית חמיו עשרים שנה, כשיוצא אינו נוטל עמו כלי קטן ובני נח נצטוו על הגזל ויעקב קיים". וכל זאת למרות

שלבן החליף את משכורתו "עשרת מונים" והיו לו היתרים רבים לקחת מרכוש לבן. חינוך זה הנחיל יעקב לבניו, שלא לקחת מאומה מרכוש שאינו שלהם, גם אם שייך לסבא שלהם. **אמת אינה רק בדיבור, אלא במכלול חייו של 'איש אמת'.** זו הנהגתו וחינוכו לילדיו.

מהי אמת ומהו שקר?

עפ"י יסודו של הרב דסלר זצ"ל, בספרו מכתב מאליהו (ח"א עמוד 94), שמבאר לנו את ההבדל שבין אמת לשקר, נוכל להבין את פשר הנהגותיו של יעקב. הרב דסלר שולל את ההבנה הפשוטה, שבתחילת חינוכו מבין כל ילד, שאמת זה סיפור העובדות כמות שהן, לעומת השקר שזה שינוי ממה שאירע. יש ולעיתים נדרש לשנות, כשהאמת לא תועיל, אלא תזיק, על אף שנראה שהאמת היא שקר, כשם שאין לספר פגם על רעהו, גם אם הוא אמת. ומסכם: "נמצא שאמת הוא מה שמביא לטוב ולרצון הבורא, ושקר הוא מה שנותן הצלחה לעסקיו של שר השקר, הסיטרא אחרא".

הוא מבאר שאמנם יעקב פעל בערמה, אך עשה זאת בעל כרחו "אנוס, כפוף ובוכה", ולא כיוון כלל לרצונותיו, אלא רק להוציא את האמת לפועל.

באופן דומה ביאר רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל בספרו 'דעת תורה' את ביאור רש"י לדברי יעקב לרחל: "כִּי אָחִי אָבִיָּהּ הוּא" (כט, יב), שכתב: "אם לרמאות הוא בא, גם אני אחיו ברמאות". וכי יעלה חלילה על הדעת לומר שיעקב היה רמאי? אלא יעקב ידע את תכסיסיהם של הרמאים, והשכיל להינצל מהם. ולכן אמר ללבן: "אֶעֱבְדָּךָ שִׁבְעַ שָׁנִים בְּרַחֵל הַקְּטָנָה" (כט, יח). אמר לו: 'בְּתָדָךְ' כדי שלא יביא לו רחל אחרת מן השוק, 'הַקְּטָנָה' כדי שלא יחליף עם לאה. ולמרות דקדוקי הלשון, מסר לרחל סימנים מיוחדים, שלא יחליף במישהי אחרת, ואילו לא היתה מוסרת רחל את הסימנים, לא היה יכול להחליף את לאה. הרי שיעקב נהג בפיקחות רבה, כדי למנוע כל רמאות מצד לבן.

אמת כדרך חיים

נסיים בדברי הגר"א גרוסברד זצ"ל, שמובאים ב'שפתי חיים', שביאר בדרך זו את דברי יעקב לרועי חרן: "הן עוד היום גדול לא עת האסוף המקנה השקו הצאן ולכו רעו" (כט, ז). יעקב ברח מפני עשו אחיו, ובהגיעו לחרן הטיף מוסר לרועים. אין זה מקובל שאדם זר, שאינו מכיר את מנהגי המקום יוכיח קבוצה גדולה בשיחת ההיכרות הראשונה שלהם, וכביאור רש"י: "כלומר אם שכירי יום אתם, לא שלמתם פעולת היום, ואם הבהמות שלכם, אף על פי כן לא עת האסוף המקנה". יעקב, שמידתו היתה אמת לא יכל לסבול עוולה. גם טענה זו של הפסד, על אף שהוא הפסד כספי פרטי של הרועים, נובעת מ"תתן אמת ליעקב".

מידת האמת אינה באה לידי ביטוי רק באי אמירת שקר, זו מציאות חיים של אדם, שחי בשלימות. לעשות 'חצאי דברים' זה חסרון במידת האמת, אמנם אין זה שקר, אך זה פגם ב'אמת', כפי שמצינו בדרכו של יעקב.